

Правові парадигми:

підстави класифікації; аксіологічні характеристики

К. П. Коваль

заступник Голови Союзу юристів України,
член Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури
при Кабінеті Міністрів України

У статті проаналізовано правову парадигму з точки зору її аксіологічних характеристик, розглянуто онтогносеологічну складову як сторону інструментальної та власної цінності права. Проаналізувавши матеріал, вважаємо актуальним виділення в самостійну нішу власної цінності права її онтогносеологічну складову.

Ключові слова: право, правова парадигма, онтологія, юридична наука, правовий феномен, онтогносеологічна цінність права.

В статье проанализирована правовая парадигма с точки зрения ее аксиологических характеристик, рассмотрена онтогносеологическая составляющая как сторона инструментальной и собственной ценности права. Проанализировав материал, считаем актуальным выделение в самостоятельную нишу собственной ценности права ее онтогносеологическую составляющую.

Ключевые слова: право, правовая парадигма, онтология, юридическая наука, правовой феномен, онтогносеологическая ценность права.

In the present research paper the law paradigm is analyzed in the view of its axiological characteristics, the ontognoseological component is considered as a part of instrumental and proper value of law. Having analyzed the material, the author considers the

proper value of law and its ontognoseological component to be relevant for being separated to an independent niche.

Keywords: *law, law paradigm, ontology, jurisprudence, law phenomenon, ontognoseological value of law.*

Аксіологічна характеристика правових парадигм знаходить свою актуальність у зв'язку із необхідністю переосмислення суспільства від модернізму до постмодернізму в економіко-духовних сферах суспільного життя. У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває методологічна сторона, що характеризує особливості загального процесу соціальної регуляції. Значну роль у цьому процесі відіграє правовий феномен. Необхідність переосмислення його ідеологічних онтогносеологічних вартісних параметрів, відповідно до потреб часу, і є підставою розгляду цієї проблеми в нашій статті.

Аксіологічна проблематика правового феномену як у закордонній, так і у вітчизняній юридичній літературі стала предметом дослідження на межі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Особливу увагу було приділено розробкам інструментальної і власної цінностей права у працях С. С. Алексєєва, В. С. Нерсєсянца, О. Ф. Скакун, А. Н. Бабенко, П. М. Рабінювича, І. В. Патер, К. В. Арановського, Ю. П. Лободи та ін.

Правова парадигма є понятійною формою відображення субстанціонально-сутнісної характеристики правового феномену в правовому аспекті суспільної свідомості відповідно до потреб, які об'єктивно формуються та перманентно змінюються, на різних етапах життєдіяльності соціуму.

У правових парадигмах фіксуються різні правові стани, що характеризують специфіку їх прояву, функціонування в ме-

жах правового простору соціуму. Вони, як ніщо інше, закріплюють ціннісний правовий досвід поколінь, його наступність і основи майбуття: «Істини, як багато разів перевірені життєвим досвідом положення, перетворюються в цінності (норми, установки, заповіді і т. д.) і, як такі, що виконують роль регуляторів»[1], «... цінності не є суто суб'єктивним утворенням,... вони мають більш глибоку... – об'єктивну основу...» [2].

Ця обставина дозволяє їм характеризувати правовий феномен відповідно до його функціонально-ціннісної обумовленості залежно від: 1) пізнавальних завдань, поставлених дослідником; 2) об'єктивних параметрів, що обумовлюють специфіку його соціальної регуляції, на конкретних етапах розвитку соціуму; 3) рівнів ефективності результатів цього процесу; 4) змістовності правових можливостей, що забезпечують комфортність існування людського фактора в соціумі.

У цьому значенні спроба розгляду правових парадигм з точки зору їх аксіологічних характеристик є актуальною і сучасною: «Право у своєму аксіологічному вимірі виступає в якості форми правових цінностей як специфічна форма правової реальності, відмінна від усіх інших (моральних, релігійних і т. д.)... ціннісних форм»[3]; «Правові цінності являють собою вид духовних цінностей, що задовольняють потреби соціальних груп суспільства у регулюванні соціальних відносин і вчинків людей, їх основною і специфічною функцією є регулятивна функція»[4].

Разом з тим, слід враховувати правильну, на наш погляд, думку проф. В. П. Плавича про відносну істинність парадигми, її мінливості, плінності: «Вибір вченого спрямовується провідною парадигмою даного часу, що свідчить про відносну природу будь-якої парадигми – якою

б прогресивною вона не була і, як би переконливо не формулювалась, її не слід змішувати з істиною про реальність. У будь-якому випадку парадигми слід розглядати тільки як моделі, а не як остаточний опис реальності» [5].

У цьому сенсі, при визначенні функціонально-ціннісної характеристики правової парадигми «... важливим є виявлення предметно-методологічних особливостей, що виражають ті внутрішні процеси інтеграції та диференціації, які характеризують сучасний рівень знань про право... основна проблема полягає у тому, що методологічний підхід передбачає розгляд досліджуваного об'єкта з урахуванням його функціональних сторін, істотних зв'язків... » [6].

Такі обставини і надають можливість характеризувати правовий феномен у парадигмах, що визначають його з позиції онтологічних, гносеологічних, праксіологічних і антропологічних цінностей.

З огляду на межі цієї статті, коротко зупинимося на характеристиці зазначених видів аксіологічних цінностей правових парадигм, що є найбільш глибокою характеристикою правового феномену.

Так, праксіологічна цінність правових парадигм пов'язана з діяльнісною сферою в правовому просторі – практичною оцінкою ефективності функціонування правової активності в: правоствореній, правотворчій, правозастосовній і правовиконавчій формах. На наш погляд, ця позиція набула досить комплексного терміна в теоретичних обґрунтуваннях регулятивних, охоронних, захисних властивостях правового інструментарію.

Актуальну значимість сьогодні набула антропологічна спрямованість правових сенсів. Здається, що свої аксіологічні орієнтири вона отримала в рамках концептуальних конструкцій особистісної цінності права: «Суть феномену права... відображає вимоги цивілізації... є також

джерелом індивідуального самовираження особистості творчості, її акумуляції, самовдосконалення» [7].

Разом з тим, якщо здобутки наукового пошуку у вказаних напрямках вже мають певний доробок, то цього не скажеш про аксіологічну проблематику – онтогносеологічні цінності права. Якщо праксіологічна і антропологічна ціннісні характеристики постійно перебувають у полі зору дослідників фахівців (юристів, філософів), то до онтогносеологічної проблематики, на наш погляд, незаслужено зменшилась увага юридичної науки.

На нашу думку, суть онтогносеологічної цінності правових парадигм пов'язана з такими обставинами.

Онтологічне парадигмотворення пов'язане з тим, що право по-різному виявляє себе в процесі історичного розвитку суспільства. Громадська система проходить різні етапи, які визначаються економіко-гуманітарними рівнями свого розвитку. Цим етапам характерні відповідні парадигми права – визначають найбільш стійкі, субстанціонально-сутнісні властивості правового. Так, наприклад, у концепції Ю. Яковець право займає «четвертий поверх» після родини, технологічного способу виробництва, екологічного способу виробництва [8].

Аналізуючи онтогносеологічну проблематику, відзначимо той факт, який не завжди враховується спеціалістами-методологами в тій чи іншій сфері знань: «Онтологія повинна постійно обґрунтовувати себе через гносеологічні висновки»[9]. Тому спробуємо охарактеризувати ряд істотних аспектів, пов'язаних із гносеологічною цінністю правових парадигм.

Гносеологічна цінність правових парадигм пов'язана з характеристикою пізнавального процесу правового феномену.

Для пізнавальної методології, у зв'язку із застосуванням різних дослідницьких

методів: системно-структурного (функціонального), діалектичної логіки, їх методичним забезпеченням – досить істотним є те, які правові категорії, поняття будуть визначатися в якості відправних, супутніх і завершальних етапів у загальному процесі гносеологічного «проникнення» у правову субстанцію.

Зазначені властивості правових категорій характеризують їх високу функціональну значимість – а значить, онтогносеологічну цінність в пізнавальному процесі, і тим самим надають їм властивості парадигматичності. Така обставина безпосередньо пов'язана з актуалізацією проблеми вибору категорій, що відображають вихідні (поодинокі), загальні (субстанціонально-сутнісні), конкретні (осо-

бливі) параметри у гносеологічній характеристиці правового феномену.

Функціональна значимість цих правових парадигм для пізнавального процесу і визначає їх онтогносеологічну цінність.

Враховуючи все вищезазначене, вважаємо актуальним видокремлення в самостійну нішу власної цінності права її онтогносеологічну складову. Переосмислення методологічних основ юридичної науки є найбільш своєчасною відповіддю на суперечливі виклики сучасного цивілізаційного стану соціуму. Те, як буде розв'язуватися ця проблема, за допомогою правового феномену, залежить від можливостей еврико-аксіологічного потенціалу онтогносеологічних парадигм юридичної науки.

Література

1. Єгоров І. А. Принцип свободи як основа загальної теорії регуляції // Питання філософії. – 2000. – № 3. – С.18.
2. Див.: Івакін О. А. Діалектична філософія : монографія. – Одеса : Фенікс; Суми: Університетська книга; М. : Трансліт, 2007. – С. 333.
3. Нерсесянц В. С. Філософія права : підручник для вузів. – М. : Норма, – 2006. – С. 81.
4. Кістяківський Б. А. В захист права : хрестоматія / Авт. упор. С. В. Липень; під заг. ред. В. В. Лазарева. – М. : Спарк, 2006. – С. 1001.
5. Плавич В. П. Прогалини перегляду головної парадигми: нове розуміння реальності / праці Одеського політехн. ун-ту. – 1996. – Вип. 2. – С. 53.
6. Білий І. А. Поняття міжнародно-правової ідеології / Закон і життя. – Трав. – 2005. – С. 30.
7. Див.: Алексеев С. С. Право: азбука – теорія – філософія: Досвід комплексного дослідження. – М., 1999. – С. 221.
8. Див.: Яковець Ю. Історія цивілізації. – М., 1995. – С. 60-69.
9. Івакін О. А. Вказ. пр. – С. 124.